

Олійник Л. В.,
Національний технічний університет України "КПІ", м. Київ

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТАФОРИЧНИХ ПЕРЕОСМИСЛЕНЬ В НІМЕЦЬКІЙ МОЛОДІЖНІЙ МОВІ

У статті аналізуються моделі метафоричного переосмислення лексичних одиниць німецької молодіжної мови, пропонується семантична та функціональна класифікації метафоричної лексики досліджуваного корпусу.

Ключові слова: метафоричне переосмислення, модель метафоричного переносу значення, оцінка, експресивність, семантична, функціональна класифікації, метафора молодіжного соціолекту.

В статье анализируются модели метафорического переосмысления лексических единиц немецкого молодежного языка, предлагается семантическая и функциональная классификации метафорической лексики исследуемого корпуса

Ключевые слова: метафорическое переосмысление, модель метафорического переноса значения, оценка, экспрессивность, семантическая, функциональная классификация, метафора молодежного социолекта

The article deals with the analysis of the models of metaphorical transformation in the German vocabulary of youth and represents the semantic and functional classifications of the words with figurative meaning.

Keywords: metaphorical transformation, model of metaphorical transformation, appreciation, expressivity, semantic, functional classifications, metaphor of the language of youth

Впродовж тисячоліть не вщухає інтерес щодо дослідження метафоричних трансформацій як у літературній мові, так і в мовних підсистемах різних соціальних груп. Особливої актуальності даний напрям дослідження набув при вивченні семантичної системи соціолектів, в тому числі й німецької молодіжної мови. Адже німецька молодіжна мова є найбільш динамічнішою підсистемою загальнонаціональної мови, що фіксує постійне оновлення свого лексичного складу, який потребує відповідної класифікації.

Метафора, як зазначають у своїх наукових студіях більшість лінгвістів, є універсальним способом утворення лексичних одиниць соціальних варіантів загальнонаціональної мови. Як відомо, у лінгвістичній літературі існують різні підходи стосовно класифікації метафоричних переосмислень. Природа метафори зумовила створення великої кількості класифікації даного явища. Так С. Ульман виділяє 3 універсальних типи метафоричних трансформацій: антропоморфізм, перенос із конкретного поняття на абстрактне та синестезію [9]. Інші лінгвісти виділяють географічні, метеорологічні, біоморфні (антропоморфні, зооморфні), технічні, соціоморфні метафори. Даному питанню присвячені роботи Н.Д. Арутюнової, В.Г. Гака, В.М. Телія, В.П. Москвіна та інших авторів. Авторами класифікацій було запропоновано різні критерії, згідно яких метафори розподілено за різними класами. Н.Д. Арутюнова класифікує метафоричні переосмислення за їх комунікативно-функціональними властивостями [1], В.М. Телія пропонує функціонально-номінативну класифікацію, в основі якої – співвідношення в метафорі задуму її автора та відображення у відповідності із ним дійсності [8]. В типології В.Г. Гака існує два види метафоричної трансформації: повна та часткова [2]. Однак, як зауважив В.П. Москвін, "зведених параметрів, за якими може відбуватися класифікація метафори, ми до цього часу не маємо. Тому систематизація, а в цілому ряді випадків – і виявлення таких параметрів, представляються дійсно "невідкладними завданнями семантики" [В.В. Виноградов. цит. 5, с. 112].

Метою даної статті є детальний аналіз моделей метафоричного переосмислення лексем як одного із ключових способів поповнення німецького молодіжного лексикону, семантична та функціональна класифікація даного переосмислення.

У сучасних наукових розвідках, присвячених проблематиці німецького молодіжного соціолекту не виявлено спроб класифікації моделей метафоричних трансформацій, що й зумовило актуальність даного дослідження. Хоча лінгвісти й оперують назвами видів метафоричних переносів, однак не ставлять завдання у своїх студіях систематизувати та класифікувати метафоричні трансформації. Так, Є.О. Коломієць погоджується із твердженням Н.М. Кисельової, яка виділяє 4 основні функції метафори у розмовному мовленні: індикативну, когнітивну, експресивно-оціночну та експресивну [4, с. 117].

На наш погляд, із-поміж низки класифікацій, В.П. Москвіним було запропоновано найбільш повну класифікацію метафори – структурну, семантичну та функціональну, що були основані на "системі параметрів класифікації метафоричних найменувань, що визначаються чотирма обставинами: своєрідністю плану змісту та вираження, сильною залежністю від контексту, а також функціональною специфікою метафоричного знаку" [5, с. 112].

Семантична класифікація описує змістовну структуру метафори та має кілька типів: **класифікація за основним суб'єктом, допоміжним суб'єктом та за формулами метафоричного переносу.**

Класифікація **за основним суб'єктом** застосовується при побудові семантичних полів та лексичних класів, зокрема, синонімічних рядів, тому образу метафору розглядають як "потужне джерело синонімії" [5, с. 117].

Так, за основним суб'єктом було виділено наступні синонімічні ряди: на позначення **осіб** – **молода людина жіночої статі** – *Biene, Bomber, Hase, Käfer, Katze, Maus, Miese, Kirsche, Puppe, Junghuhn, Hutblume, Junggemüse, Torte, Lilie, Fliege, Luxusdampfer, Sonne, Brosche, Flamme, Perle, Schnecke, Sahneschnitte, Sahnetorte, Schleckrosine, Tulpe, Blume, Praline, Kirschblüte, Lokomotive, Nebelkrähe, Sumpfhuhn, Sumpfralle, Schiffsschraube, Zicke, Plombe, Eule, Ziege, Kuh, Gans, Dönerfee, Schachtel, Motte, Giftspritze, Schnecken-schraube, Kaktus, Unke, Keule, Minipanzer, Schrankkoffer, Zierfisch, Loli, Käthe*; **молода людина чоловічої статі** – *Brett,*

Schnitzel, Schmuckel, Körperklaus, Gecko, Hecht, Pickelhering, Brutalo, Scheich, Bock, Bär; батьки – Erzeuger, Ernährer, Regierung, Erzeugerfraktion, Kohlenbeschaffner, Nahrungsbeschaffner, Stresskomitee, Ordnungskomitee, Generalstab, Parlamente, Anstandswauwau, Alte, Kalkstein, Fossilien, Gespenster, Dinos, Mastodons, Mumien; грошові одиниці – Eier, Blauer, Spatzen, Flöhe, Mücken, Schotter, Kohle, Brocken, Papierstaub, Sand, Mäuse, Kies, Mehl, Gips, Eisenspäne, Piepmätze, Fett, Splitt, Keulen, Holz, Klötze; транспортні засоби – Schlachtschiff, Straßensegler, Luxuskarosse, Riesenorgel, Riesenriemen, Viereckrakete, Luxusschlitten, Schnittenschaukel, Dickschiff, Hausfrauenpanzer, Rasenmäher, Schildkröte, Schnecke, Schaukelrad, Ente, Schuhkarton, Hutschachtel, Elektrorollstuhl, Miezenkutsche, Spucker, Bohrkrücke, Hobel, Kiste, Karre, Konservenbüchse, Klapperkasten, Schubkarre, Schrottkarre, Blechhaufen, Konservendose, Knutschkugel, Asphaltblase, Reisschüssel;

а також дієслівні синонімічні ряди:

спілкування між комунікантами – *schwabbeln, nudeln, löffeln, salben, blöcken, keckern, wiehern, sabbern, plätschern, schnattern, blubbern, klickern, rasseln, faseln, raffeln, schnurren, dröhnen, schwirren*; **переміщення (їздити – від’їжджати)** – *heizen, peitschen, hämmern, asten, bügeln, bohren*; **йти (процес та наслідок – покидати місце перебування)** – *stoppeln, verdunsten, verdampfen, abschwirren, abwinseln, sich wegschalten, wegschaffen, verdünnisieren, sich zupfen*; **палити** – *reinziehen, nebeln, rußen, harzen, dampfen, durchziehen*; **вживати алкогольні напої** – *sich volllaufen lassen, sich abfüllen, sich zumachen, keulen, sich einen reinsaugen, tanken, einheizen, ölen, tippeln, sich zuballern, dichten, schlickern, vorglühen, rumpeln, reinpfeifen*; **фізична діяльність (важко працювати)** – *bohren, hämmern, ranbauen, ranklotzen, hauen, schinden, keulen, schmieden, asten, holzen, bügeln, zimmern, knüppeln*; **розумова діяльність (розуміти)** – *blicken, peilen, fressen, packen, ticken, löffeln, ziehen, bohren, pullen, polen*; **їсти** – *einpfeifen, verdrücken, verspachteln, spachteln, reinhauen, sich reindrücken, reintun, reinschieben, reinknallen, reinziehen, einschmeißen*; **відносини між представниками різної статі – цілуватись** *sich abdrücken, sich ranbeißen, rumlecken, schnabeln, kauen, ansaugen, rumlöffeln*; **спати** – *knacken, sägen, ratzen, rumlottern*; **танцювати** – *abzappeln, rumrempeln, zucken, mitwippen, rumhupfen*.

Аналізуючи синонімічні ряди, утворені лексемами-метафорами, можна помітити наступну тенденцію: метафоричні трансформації у молодіжному соціолекті часто утворюються на основі не лише різних семантичних полів, а й “внутрішніх резервів семантичної мікросистеми” [5, с. 120], особливо це чітко виражено синонімічним рядом на позначення фізичної праці, де більшість лексичних одиниць позначають певний вид фізичної роботи – *bohren, hämmern, ranbauen, hauen, schinden, schmieden, holzen, bügeln, zimmern*. Хоча метафоричне переосмислення розуміється як “взаємодія двох елементів, що належать до двох семантичних полів” [Петрова З. Ю., цит. 5, с. 122], метафорична трансформація в межах однієї семантичної мікросистеми на думку В.П. Москвіна можлива на основі компаративної трансформації – важко працювати так само, як кувати, бити молотом чи за допомогою іншого знаряддя праці. Н.Д. Арутюнова заперечує можливість подібної метафоризації, стверджуючи, що перенос назви в рамках стереотипу класу, за звичай не розглядається як метафора [1]. Різновидом внутрішньої метафори слід вважати й прономінацію, тобто вживання власних імен у ролі загальних, що має місце також і в німецькому молодіжному соціолекті, хоча Н.Д. Арутюнова заперечує метафоричну основу такого переносу.

Отже, за допоміжним суб’єктом можна виділити наступні види метафор у німецькій молодіжній мові:

1) анімалістична метафора, основою якої є порівняння з тваринами; *Spatzen, Mücken, Kröten, Mäuse, Piepmätze* – ‘гроші’, *Schildkröte, Schnecke, Ente* – ‘автомобіль’.

2) антропоморфна метафора, що представлена численними прикладами, є одним із основних видів метафоричного переосмислення у німецькому молодіжному соціолекті та базується на порівнянні назв неістот, рослин, тварин із людиною – *Biene, Bomber, Hase, Käfer, Katze, Maus, Kirsche, Puppe, Hutblume, Brosche, Sahnetorte, Blume* – ‘молода дівчина’; *Brett, Schnitzel, Gecko, Hecht, Pickelhering, Bock, Bär* – ‘хлопець’; *Kalkstein, Dinos, Mastodons, Mumien* – ‘батьки’;

3) просторова метафора (або за Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, “орієнтаційна”) пов’язана із яким-небудь виміром простору – *fressen, packen, löffeln, ziehen* – ‘розуміти’; *abwinseln, sich wegschalten, wegschaffen, verdünnisieren* – ‘йти, покидати місце перебування’.

4) машинна метафора як “модель пояснення устрою та функціонування фізичного світу” – *Erzeuger* – ‘батьки’, *(heißes) Gerät, Luxusdampfer, Lokomotive* – ‘дівчина’.

Класифікація за основним та допоміжним суб’єктами порівняння, пов’язана із систематизацією лексичних груп із переносним значенням за моделями метафоричного переносу. Групування метафор за формулами переносу допомагає визначити джерело поповнення лексики німецької молоді. В.П. Москвін обмежився загальними формулами метафоричних моделей переносу значення, що можна віднайти у авторів старовинних риторик, починаючи з Квінтіліана: 1) “неістота – істота” – *Praline, Kirschblüte, Lokomotive, Schiffsschraube, Plombe* – ‘дівчина’; 2) “істота – неістота” – *Spatzen, Flöhe, Mücken, Mäuse* – ‘гроші’; 3) “предмет – предмет” – *Riesenorgel, Riesenriemen, Viereckrakete, Luxusschlitten, Schnittenschaukel, Dickschiff, Hausfrauenpanzer, Rasenmäher, Schaukelrad, Schuhkarton, Hutschachtel, Elektrorollstuhl* – ‘автомобіль’; та 4) “істота – істота” – *Käthe, Loli* – ‘дівчина’; *Körperklaus, Bernd* – ‘хлопець’. Дана класифікація повністю задовольняє аналіз метафоричних переосмислень лексем молодіжної мови, а найчастішою моделлю переосмислень іменників у досліджуваному корпусі виступає модель “неістота – істота”.

Метафоричні переосмислення німецької молодіжної мови представлені переносами майже усіх напрямків: з предмету на особу, з тварини на особу, з предмету на предмет. Переносів з особи на предмет та з тварини на тварину у зазначеному соціолекті практично немає. В усіх сферах молодіжної мови метафори у першу чергу зосереджені на людині, що доводить антропоцентричність процесу метафоризації молодіжного соціолекту.

Як видно із наведених прикладів, у молодіжному соціолекті результатом метафоричного переносу часто виявляються характерні найменування осіб за зовнішньою, рідше внутрішньою ознакою, часто уявною, що можна вважати закономірним, оскільки метафора в більшості випадків містить влучну та яскраву характеристику особи. Метафоричні переноси відбуваються на індивідуальних асоціаціях зовнішньої та внутрішньої подібності предметів, процесів, властивостей, явищ з опорою на норми кодифікованої літературної мови.

Аналізуючи дієслівні трансформації, було зосереджено увагу, зокрема на такому питанні: чи обов'язково суб'єкт змінює свій таксономічний клас при деривації метафорично мотивованого значення. На основі аналізу дієслівних трансформацій молодіжної мови досліджуваного корпусу, слід виділити лише дві моделі переносу: 1) "неістота – істота" – *verdunsten, verdampfen* – 'йти', *ticken* – 'розуміти'; *rosten* – 'їхати', *ansaugen* – 'цілувати'; *schwallen, dröhnen* – 'розмовляти'; та 2) "істота – істота" – *heizen, hämmern, bügeln, bohren, peitschen* – 'їхати'; *blicken, fressen, packen, löffeln, ziehen* – 'розуміти'. Дослідження дієслів-метафор свідчить про значну перевагу другого типу переносу та наступну тенденцію: якщо суб'єкт вихідного значення не людина – в похідному значенні таксономічний клас суб'єкта міняється, якщо ж суб'єкт вихідного значення позначає людину – суб'єкт не міняється. Дану тенденцію, як уже зазначалось, зумовлює антропоцентризм молодіжної мови – позначення всіх реалій та дій зосереджено на молодій людині, колі її інтересів, її світобаченні та світосприйнятті.

Р.Й. Розина, досліджуючи метафоричні моделі переосмислення значення лексем американського сленгу, виділяє такий тип відношення як "не людина – людина", до якого відносить окрім моделі "неістота – істота" й модифікацію "тварина – людина", стверджуючи, що модель "не людина – людина" є найбільш релевантною для сленгової метафори [7, с. 40-41]. Враховуючи зазначену позицію та результати власного аналізу, можна стверджувати, що наведене відношення є ключовим і для слів-метафор німецької молодіжної мови. Мета використання моделі переносу "неістота – істота" при утворенні молодіжної лексики – пониження статусу того, про кого йде мова. Номінуючи людину назвою предмету, або й у більшості випадків тварини, мовець тим самим надає їй більш низьку оцінку.

Класифікуючи метафоричні переосмислення молодіжного соціолекту за семантичною ознакою, вважаємо за доцільне виділити також і **функціональний аспект** – класифікацію метафоричних трансформацій відповідно до мети, з якою зазначені переосмислення використовуються у мовленні німецької молоді. У лінгвістичній літературі, варто відзначити, існують різні погляди на функції метафори у мові. Лінгвістами було виділено від 2 до 15 функцій. Однак, як зазначає В.П. Москвін, варто говорити про дві основні функції метафори – номінативну та експресивну. Мета експресивної функції – "привернути увагу до якої-небудь властивості денотата, який має найменування, бажання представити його в новому баченні" [Шендельс С.Й. цит. 5, с. 162]. Експресивна функція реалізується в окремих функціях, зокрема оцінній, зображувальній, естетичній, евфемістичній та пояснючій, як зазначає автор класифікації. Головною у молодіжному соціолекті, на наш погляд, є саме експресивна функція, яка реалізується, в основному за рахунок оцінної, оскільки учасники комунікативного акту в такий спосіб хочуть висловити своє відношення до оточуючого світу.

Отже, класифікація метафоричних переосмислень дає можливість проаналізувати специфіку функціонування зазначених трансформацій в німецькій молодіжній мові. Як свідчить проведений аналіз, метафора є важливим джерелом синонімії, найбільш релевантна для молодіжної мови антропоморфна метафора, а модель переносу "не людина – людина" є самою суттєвою, особливо у сфері іменників, що доводять численні приклади. Метою зазначених трансформацій, як показує практика, є занижена характеристика статусу того, про кого йде мова, при чому дана тенденція характерна як для носія номінації, так і для дії, яку він виконує. Головною є експресивна функція метафори в молодіжному соціолекті, що проявляється в бажанні комуніканта дати свою оцінку, висловити відношення до свого оточення.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – Москва : Языки русской культуры, 2-е изд. исправленное, 1999. – 896 с.
2. Гак В. Г. Метафора: универсальное и специфическое // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 11-26.
3. Киселева Н. М. Метафоры современной немецкой разговорной речи: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. / Н. М. Киселева – М., 1997. – 246 с.
4. Коломиец Е. А. Словообразовательные тенденции в современном немецком языке молодежи: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. / Е. А. Коломиец – П., 2000. – 210 с.
5. Москвин В. П. Русская метафора: Очерк семиотической теории / Василий Павлович Москвин. – Москва : ЛЕНАНД, 2-е изд., перераб. и доп., 2006. – 184 с.
6. Розина Р. И. Семантические процессы при образовании жаргона // Р. И. Розина, О. П. Ермакова, Е. А. Земская. – Слова, с которыми мы встречались: Толковый словарь русского общего жаргона. – М. : Азбуковник, 1999. – С. XXVIII – XXXV.
7. Розина Р. И. Американский сленг XX в. в аспекте перевода // Тетради переводчика. – М. : Международные отношения, 1977. – №14. – С. 36-45.
8. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании русской языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С.173-204.
9. С. Ульман. Семантические универсалии // Новое в лингвистике. – М. : Издательство Прогресс, 1970. – № 5. – С. 278-281.